

יעקב מישורי

נגד החופש

איך עושה כלב? האו, האו, האו
איך עושה חתול? מיאו, מיאו

איך עושה דג? 0...0...0

צאו וראו, שחקו בנדמה לי, עופו על עצמכם. שחקו בקקה פיפי עם האקדמיה והשוק, הטיחו ראשכם בקיר. שלחו את ילדיכם אל בתי הספר לאמניות – אל התלמה ילינים – משטחי ההנבטה האקסקלוסיביים של האידיויטים העתידיים, אל האקדמיות לאמנות – בתי החרושת לייצור שוטים בהדרכתם של מכחישנים מוליכי שולל – אנשי מצד אחד ומצד שני. לוו אותם לתערוכות הבוגרים נטולות הדופק, אמרו להם "היה מעניין". בואו הצטרפו לעדר, בזבזו שעות-פנאי יקרות בשיטוט אחר ישבנם של מדריכים במוזיאון פריפריאלי, פגשו בעילגים, באביוני הרוח, בקונספטואליים הגנדרנים, בחסרי המודעות, באוצרות ובאוצרי התערוכות רפי השכל, נותני הכותרות המטומטמות, כותבי דפי ההסבר, מפיקי הפאנלים, ימי העיון, הסימפוזיונים ורבי השיח. האמינו באנשי השיווק, בממתגים, במעצבי התדמית, בפרשנים, בחוקרי האמנות, ביחצנים, במבקרים, בבעלי הגלריות חמוצי הפנים, באנשי התיאוריה, ביזמי הירידים הצבעוניים, בפילוסופים. פזזו סביב אמנים, תלו בהם עיני עגל, השפילו את עצמכם, השיגו חסויות – בקשו חסות. קראו את 'המלצות היום', שננו את 'עשרת הטובים', הקשיבו לשיח המתהווה, המציאו פרסונה, שימו יד על הדופק, הניפו אצבע לאוויר – בדקו את כיוון הרוח, קנו רוח, החנקו ברוח, חיתכו ורידים, הקיזו דם. הירשמו לסדנאות וידאו לגיל הפרישה – התגאו בנכדים, מחקו את פער הגילים. תמכו באמן גווע ובכתב עת חדש, הרימו כוס יין בסלונה של מתווכת אמנות עצמאית – קוו לטוב, מתחו פנים, הרימו מוח. טוסו ל-residence בברלין ואם לא, אז הפליגו לאיי פוקלנד, טבעו במימיה הקפואים של אנטארקטיקה, ליברלים עלובים אוהבי אמנות שלי, הכאיבו לעצמכם מתוקים שלי, הגישו את הלחי השנייה, סלחו

ליורקים עליכם. שאו עינכם אל כיסם של האספנים, קחו חלק פעיל בפרפורמנס, הרגישו נוח בגופכם, צעירים ברוחכם – חזקו את שרירי הירכיים, אף פעם לא מאוחר להרחיב אופקים. הקשיבו למעצבי הפנים, לספרי הצמרת, ליועצים הפיננסיים, הטיבו את תנאי העסקתכם, צעקו אל העולם במקהלה: "מה קורה אם הקורס שלי לא נפתח או אם מצמצמים את שעות העסקה שלי"? זרמו, היו אנשים יפים, שאגו "וואוואו!!" נלהב אל חלל האוויר בדרככם החוצה מעוד אירוע אמנות מוניציפאלי. המשיכו לדעת הכל ולא להבין דבר. אפסים.

בואי, בואי אהובתי, בואי נשאל ביחד מהי אמנות? בואי נשיק לנו נספח ויזואלי.

ההיגיון אומר שאם האמנות מצאה יופי בביבים, רק סביר שתנסה לגשש ולהגיע אל גב המראה, להבקיע את תקרת האטמוספירה בתקווה לגלות אותו גם שם. חייבים לקחת סיכונים – לנסות ולהשתמש בגוף ככלי עזר בחקר תופעות סוציו-פוליטיות קרדינאליות. לדעתו, אפשרי בהחלט לדבר על היחסים הטעונים בין מוסד המדינה למוסדות התרבות שלה, להדגיש את היותו של המוזיאון מרחב ציבורי, דהיינו מרחב שבו קונפליקטים יכולים לצוף ולהתקיים; להעלות את תפקידו המכריע של המוזיאון בהגדרתה של זהות לאומית ותרבותית ואת התלות ההדוקה בין מוסד המוזיאון למוסד המדינה ומושג הלאום. את כל אלה ועוד, אפשר בהחלט להעלות, לשאול ולחקור רק באמצעות הגוף – נוזליו, הפרשותיו, פתחיו, אברי השמיעה, מצמוץ העפעפיים, הפה והלשון, ריחם ורחשם של הנפיחות וכמובן על ידי מפגן תנועתי מסוגנן.

בעודו נותן הסברים נלהבים על אודות אמנות הפרפורמנס ויתרונותיה של שפת הגוף, על פני השפה המילולית, בכל הקשור לבדיקה ומחקר עמוק של תופעות סוציולוגיות, עלו במחשבתו אותם חללים ציבוריים, המקומות הפתוחים, אזורי ההפקר והפינות הנסתרות בבית החולים בו הוא עובד – המחסומים בכניסה לחנייה, בית הקפה 'ארומה', חנות הפרחים, חדרי הניתוח, המסדרונות הארוכים, המיטות במעברים, רעש האלונקות שנחבטות בדלתות, ריחות הקיא, הצואה, מחית תפוחי האדמה והמרק הזך,

מרפאות החוץ, המחלקה האונקולוגית, ההוספיס והפיות חסרי השיניים הפעורים לשמים, צלצולן של עגלות הנירוסטה הבהקות ששולחות את קרני אור הניאון לקירות שמסביבן, תכלת הפיג'מות, הצבעוניות המשמחת שבה מצויר פו הדוב על קירות מחלקת הילדים, ריחו החמצמץ של השתן המהול בליזול, מחסני התרופות במרתף, ערמות הכביסה המלוכלכת, צפירות האמבולנסים, צנרת הקיטור לאורך תקרות הפרוזדורים, צעקות הכאב, הקריאות המכוונות לאימא ספציפית, הדחיפות האלימה סביב דלפק חדר המיון, הפחד והמועקה למראה מדיהם הלבנים כשלג של כל אנשי הצוות, החותכים את המרחב העצום, חתכים, חתכים, פרוסות, פרוסות. כל אלה, לא יהיו מעתה מובנים מאליהם עברו. מעתה הוא ינסה לפענח, מהו הטקסט, מהי הפוליטיקה והדינאמיקה המקיימים את המנגנון המחריד הזה בתוך חללי שיגרת יומו.

מאבקו היומיומי היה כנגד החופש. מידי יום, הוא כופה על עצמו התלהבות ותשוקה. בשמש הקופחת וברוחות העזות, הוא עולה על אופניו ופניו אל הסטודיו. באדיקות ובמרץ רב הוא מדווש בעזרת אנרגיה המופקת מכוחה של הכרה צלולה וידיעה שאין בלתי, מושכלת וחד משמעית בדבר קיומה של האפשרות ליצירת כלום. הוא חושב שהעבודה שנעשית לבד – כטקס קבוע, תוך מלחמה קבועה בפחד מפני אי היכולת להבטיח את העתיד וויתור מודע על רצונות וצרכים בסיסיים – מעניקה ערך לחייו ובו-בזמן מאפשרת ריקון אקטיבי של הציור מכל זכר של המשגה, תוכן ומובן. התנאי לאינטנסיביות של הריק המוחלט ויכולתו להיות נוכח בציור ומוקרן ממנו החוצה נובע, כך הוא מאמין, מאותה שגרה נוקשה ומהעמל הרב. נוסף על כך, השגרה הכפויה מונעת ממנו מלפתח יחסים הרסניים עם ציוריו – לפתח כלפיהם תחושות סנטימנטליות, יחס אירוני אינפנטילי, או חלילה שכלתנות ייתר. סדר היום הקבוע מנטרל גם את הסיכוי להעלאת הציורים לגבהים של קדושה, או להפיכתם לחפצים חכמים ו/או מאגים. חשוב מאד היה בעיניו להיות כל העת על המשמר בכדי למנוע את האפשרות להתפתחותה של מורסת רכושנות, מחשבות מנוונות על רווח והפסד, כדאיות ומקסום רווחים. לעבוד את הכלום למען כלום, בזה חפץ. נקודה!

לכאורה לא הייתה כל הלימה בין אורח חייו המסוגף לבין זוהרן של עבודותיו. לפי שעה הוא פוגש יום-יום בסטודיו את הגרוע מכל – את ציוריו. לצערו הרב הם עדיין נראים כמו אמנות – איורים אלסטיים ודקורטיביים בעלי גמישות פרקטית, כאלה שניתן להדביק אליהם כל להג טקסטואלי שיפית באפם נשמת קונטקסט לקול מצהלותיו והנהונו של הקהל התרבותי. בינתיים, נכון לעכשיו, אושרו הגדול היה כשחש שהוא מצליח לטעת בהם את צורת החיים הנחותה ביותר, חיים שלצד החיים, חיים של מלווה צייתן – קישוט בתרדמת עולמים, חיים עכשוויים, חיים אבסורדיים, בהם לא ניתן להפריד עוד בין טיפשות לחוכמה. זאת הייתה נקמתו החשאית והישגו הזמני.

טבעם הפראי של חתולי הרחוב ושל הסטודנטים לאמנות ניטל מהם. למרות שהחתולים עדיין נראים כחתולים והסטודנטים לאמנות נראים ממש כמו סטודנטים לאמנות, הטרנספורמציה שעברו, בהחלט ניכרת. בעשורים האחרונים פקדו את שתי אוכלוסיות האורגניזמים הללו שינויים אבולוציוניים מואצים. שינויים גנטיים שאמורים להתרחש לאורך דורות רבים, התחוללו בהם באבחת עשורים ספורים. במבט מהיר קל לזהות שאצל שניהם, הן אצל החתולים והן בקרב הסטודנטים לאמנות, הפכו החנופה, הדרישה לליטופים וההתמכרות לגרגורים, לדרך חיים. בקרב להקת הסטודנטים, רפיון, פסיביות אינטלקטואלית, שאננות, שביעות רצון מלוקקת והעדר יוזמה הם עמדת מוצא תקינה. התנגדות, מאבק או ניסיונות להתקומם הם לא יותר מתירוץ לעריכת יום כיף, לאירוע חברתי, להשתתפות בפאנל, או להפקת עוד יום עיון – עוד פעולות מכאניות, מתוך מבחר הסימנים והסמלים שעל המדף. מדענים מגדירים את השינוי הקיצוני והנדיר הזה כלא פחות ממוטציה – מוטציה לא ספונטנית. הגלגול נגרם בשל השתלבותו של נגיף בגנום. אצל החתולים זוהה הנגיף ותויג תחת השם 'דאגה', אך בקרב אוכלוסיית הסטודנטים התוצאה חריפה יותר, מאחר שמדובר כנראה בנגיף חזק ואלים – נגיף 'דאגת היתר', שנתמך בנגיפים בריוניים במיוחד – נגיפי הסולידיות והקורקטיות. בשני המקרים, התוצאה קשה ביותר: ויתור על השליטה בחייהם והפקדתה מרצון בידיהם של אחרים – אזרחים טובי לב מדי, אך למעשה אנשי זדון. טוב הלב הפתולוגי, טרור החמלה של אוהבי החיות – מאכילי החתולים ואנחות

העונג הפוסט-מודרני המלוות את זיוף האורגזמה הקולוסאלי במוסדות להוראת אמנות, הפכו לכלי שליטה אכזרי על חיייהם של שתי האוכלוסיות ויצרו טפילים תלותיים ופרגמאטיים, נטולי דחפים, החיים בעולם מוגן משלהם, שכולו טוב. הם גם מעוקרים, גם מסורסים וגם ממשיכים להתרבות. מלוטפים ומגרגרים, מתחככים ומתחבקים. להקות חתולים מפותמות שפרוותם עשויה ללא רבב, ודבר לא יקפיצם עוד בבהלה הישרדותית ממקום רבצם, וסטודנטים לאמנות – שורות של מריונטות, מקפצות ומפזזות בגמלוניות מטופשת, צורחים את המנטרה הנבובה: "החופש, החופש, החופש", מתחת לגג כפות הידיים ואצבעותיהם הזריזות של מפעיליהם.

לא היה לו שמץ של מושג היכן הוא האי-שם ממנו נשלחים אליו המסרים המוצפנים באמצעות תופעות הטבע. לפני פחות מחודש היה זה ענן האבק הצהוב שאטם אותו מפני העולם ועכשיו זאת השלכת. אתמול נתקל בפעם הראשונה השנה בערימות קטנות של עלי שלכת שהתכנסו במקומות שהרוח הסתווית בחרה עבורן. תמיד, משום מה, נדבקה אליהן גם אשפת הרחוב – פליירים של בעלי מקצוע שהושלכו בכעס מתיבת הדואר, שקיות ניילון מרשרשות, מגבונים לחים מטונפים מצואת עוללים, שערות שהפכו לתערובת אוורירית, חפיסות סיגריות ועטיפות שלגונים. הוא התיישב על ספסל ובהה בעלים שנושרים בדממה מהעץ שמעליו. הזמן הדק ששהו באוויר, מרגע התנתקותם מענפי העץ ועד נחיתתם הרכה על המדרכה והצטרפותם אל זוהמת הרחוב הפרועה, היה הזמן הקצר של חיי היופי שלהם ושלו. פתאום הוא הבין הכל. עיניו הוצפו בדמעות. לרגע חש שהוא מאבד שליטה על רוחו, אבל הוא לא נתן לעצמו לשקוע אל תוך הפחדים או להתבשם ברחמים עצמיים. מייד התעשת, קם מהספסל נחוש, חצה את הכביש מכיוון מטרה ונכנס ישירות לקונדיטוריה 'בית לחם', לקנות עוגת שוקולד עם קרם בורלה וגלידת וניל עם פירורי עוגה וקרם נוגט, להגן על נפשו מפני היופי ולהציל אותה מקריסה אל תוך עצמה.

הידיעה על פתיחתה של גלריה חדשה, 'גלריה רוזנבאך' לאמנות עכשווית בירושלים, ריגשה אותו מאד. על פי הידיעה, הגלריה תפתח בקרבת מלון קינג דיוויד בירושלים, ברחוב המלך דוד – הרחוב המזוהה עם גלריות

יוקרתיות לתיירים המתמחות באמנות מסורתית, עיצוב וחפצי יודאיקה, ובכך למעשה היא מצטרפת למהלך התקדימי – פתיחתה של גלריה 'זימאק' לאמנות עכשווית, כחלק אינטגרלי ממעגל הבוטיקים בכיכר המדינה; מהלך שהתקבל, איך לא, בעיקום אף על ידי אניני ויודעי הטעם. מיקום הגלריה החדשה לצד גלריות המוכרות מיקס אותנטי של יידישקייט מטובל בגבבת אקזוטיקה אוריינטליסטית הוא אירוע משמח וחשוב, ולו רק בגלל שמיקומם באותו מרחב ועל אותו מפלס טופוגרפי יעזור לחשוף נדבך זעיר שבזעירים מאיכות הרוח ממנה נתפרים הדגמים העכשוויים בקולקציית העירום של המלך ויעודד אולי גם את שאר בעלי הגלריות, לנגב את הדמעות, להסיר את מראית העין "האמנותית", "לצאת מהארון" ולנוע ממדבריות הארנונה הנמוכה אל עבר המקומות הראויים להם ולמרוכלתם. הרי הרוח שזורה האמנות העכשווית, בעיקר זו הפוסט מינימליסטית קונספטואלית, זהה בדיוק לקסם האינטלקטואלי שמופץ ממטבחי היוקרה באולמות התצוגה המפוארים, ושניהם מיועדים לאותו קהל תרבותי בדיוק – זללנים מטורזנים של הון תרבותי. בתי הבורגנות, מבואותיהם של בתי המלון, המרפאות הפלסטיות, הקניונים, מתחמי ההיי-טק ואולמות התצוגה הזוהרים, אלה הם האזורים בתוכם צריכות להתמקם הגלריות לאמנות עכשווית. אלה במובהק אזורי המחיייה הטבעיים שלהן ובהם צריכה להתרחש ההפריה ההדרית בין הפרשנים, אנשי התיאוריה, הסוחרים והאמנים. ביביהם של מלונות הבוטיק ומרחצאות הספא הם אתרי הגאולה של האמנות העכשווית – מקור השראתה, יעדה ותמציתה. בינתיים, נסו להתענג מהצירוף השירי המופלא "יודאיקה, אופנה, ספא ואמנות", מצלול ומשמעות כה יפים ומורכבים יכולים להיווצר אך ורק בידי הקניבליזם הפרקטי של השוק.

בעליה של הגלריה החדשה לחפצי אמנות עכשוויים הכריז על מינויה של אוצרת לגלריה – מחטף מגלריה אחרת הממוקמת עדיין באזור הסחי התל אביבי. הוא כבר מספיק שנים בעסק בכדי לדעת שבכדי ליצור אווירה עדכנית דרושה אוצרת עניינית שתהייה מסוגלת לכתוב בשפת הרב תחומיות, כמו הקולגות שלה בגלריות הנחשבות. הגלריה הייתה שרויה בדממת מוות, רק נקישות המקלדת עמדו מול השקט. מחיצה בחצי גובה מעץ דקורטיבי הפרידה בין האוצרת לבין קהל המבקרים בחלל הגלריה

וההתעסקות במחשב היוותה עבורה קו הגנה נוסף מפני החלל הפרוץ ומפני האורחים החולפים. קמט אנכי שפרץ לפרקים בין שתי עיניה עד שנעלם באפלה שמתחת לקו הפוני שלה, היה עדות לריכוז התהומי בו בהתה במסך המחשב. במקרים שהסירה לרגע את עיניה מן המחשב, עברה להתיישב בפרופיל חוסם וצונן. דפי ההסבר שכתבה והניחה בערימה על הדלפק בכניסה, אכן עשו את העבודה – הם האירו את העבודות באור חדש וגרמו לצופה לחשוב. בגלריה המתמחה באמנות מסורתית וכיודאיקה, עבדה סתם מוכרת – אשת מכירות מהמעלה הראשונה שידעה לחייך בדיוק מתי שצריך. היא כמעט ולא ישבה, לא נחה לרגע. דרוכה היא הלכה הלוך וחזור לאורכה ולרוחבה של החנות, נגעה והזיזה חפצים, שינתה את מיקומם על פי העדפות אסתטיות עלומות, ניגבה אבק באצבע עדינה, נתנה מבט אל עבר התקרה ופנתה להסיט מעט את הווילון, כשלפתע חתכה בחדות לעבר המחשב, רכנה כלפיו, הקלידה משהו בזריזות, התבוננה במסך וחזרה שוב אל החלל, לגלות בו עניין מחדש, כאילו שזאת לה הפעם הראשונה בתוכו. כשהתרוקנו החנויות מלקוחות, ניצלו שתיהן את ההפוגה הקצרה ויצאו אל הרחוב לעשן סיגריה ולנשום קצת אוויר צח בין שאיפה לנשיפה. לאחר שלושה שבועות בערך, הנהנו אחת לעבר השנייה לשלום מהוסס והחלו לשוחח במבוכה. "חודש קשה" אמרה האוצרת למוכרת והמשיכה "לא מכרנו כמעט שום דבר". "גם אצלנו די חלש, אולי זה בגלל הגשם", ענתה המוכרת לאוצרת. שתיהן לקחו שאיפה אחרונה, עמוקה ותאוותנית משארית הסיגריה, הרימו ראשן באלכסון לעבר הרקיע התכול, מתחו וחשפו את צווארן הברבורי ופלטו שני שובלי עשן לבן לעברו.

מנגנון אדיר ממדים מפעיל ומתחזק דוקטרינה של כזב – דוקטרינת 'האמנות העכשווית', גן השעשועים של האקדמיה, השוק, המקצוענים וההדיוטות. פעם, לפני שנים רבות, לפני שקפצה עליה זקנת העכשוויות, היא הייתה 'האמנות המודרנית' – כיום מחצב קונטקסט בלתי נדלה לבוגרי חוגי מתנ"ס וליודעי ח"ן. כמו הרבה מנגנונים נאורים ואפלוליים, ראשיתו הייתה סוחפת, אופטימית ומבטיחה – מחול כידוני של טבע, זיקוקים, ניהילים, נזלים ובשר, אוונגרד, סקס, התנגדות וקטסטרופות. אך ככל שחלפו העשורים האט, נסגר בתוך עצמו והפך לתוהו דוגמטי יהיר וחסר

היגיון, סינתזה בין-כל-תחומית מתנשאת, מופע מגלומני שעיקרו ביטול יכולת ההבחנה בין העיקר לטפל. הכפייה והאינוס של המנגנון – שיטת האינדוקטרינציה, מזכירה דרכים דומות במנגנונים אחרים, היא אינה מקורית, אך עדיין יעילה, יפה ומושכת – מלכודת דבש. בבסיסה ניצב הערך 'תרבות' מוקף בהילת 'חופש'. החופש המוחלט על כל הטיותיו הוא האלוהים של המנגנון, המנטרה המחייבת את נתיניו. על סגנון החופש מגנה רוח הזמן וכל המנסה לערער עליו מוקע אל עמוד הקלון ומכונה שמרן, רומנטיקן ואנכרוניסט. החופש המוחלט הוא משאת נפשם של אלה הרוצים להצטרף אל המסדר ולשרת אותו. ההתוודעות אליו, הפנמתו והפיכתו לבשר מבשרו ורוחו של המאמין, נעשית באמצעות חינוך מחדש. חומרי לימוד לעוסים עד דק, מוחדרים בדרך של פיטום, ישירות אל קיבתו התודעתית של החניך ובעזרת חומרי סיכה – חיבוקים ליטופים והכלה אינסופית, הם נצרבים בה לעד. זהו הליך הכובש ברכות את תפישת עולמו של הנתין ומוחק טוטאלית אפילו את המעט שבמעט שהביא מבית הוריו. החומר מועבר על ידי מאמנים, נתינים ותיקים, בוגרי עבר של אותם המוסדות בדיוק, בתהליך הנמשך לאורך עשרים שנה לפחות. מגן הילדים בו החופש היצירתי הוא הכרח כפוי ועד לסיום לימודי התואר השני ולבסוף נחתם ומתקבע במרחבים הפתוחים של הסצנה האמנותית. למנגנון שפה משלו, מוזיקת רקע שמהווה לא רק כלי שליטה ופיקוח יעיל על המון המאמינים, אלא מבטאת גם חשיבה אחידה ומסודרת שמעודדת את תחושת החברותא והשליכות ומאיינת את הבדידות. היום, לאחר השתכללותם והתבססותם של תהליכי האינדוקטרינציה, ניכר שמדובר בהצלחה עצומה, בעולם אמנות שהחופש בו הוא אחד ויחיד במינו. ייקום משוחרר שאין עוד כמוהו – בו בין השאר, מראות שנגלים במבט החוצה מבעד לסורגים, זהים לגמרי לאלה הנראים בצפייה פנימה אל תוך תא האסורים.

הוא עדיין לא השתחרר כליל מהמתח שתוקף אותו בכל פעם מחדש כשהוא שומע דלת נטרקת בחדר המדרגות והוא יודע שלא יוכל להשתמש מלומר שלום מנומס, או בוקר טוב חייכני לשכן שיגיח מולו, או במקרה שהוא מזהה ממרחקים שכן מתקרב לעברו במעלה הרחוב ועד הרגע שהם חולפים אחד על פני השני נאטם מוחו מפני החוץ וכל גופו נדרך לקראת מלמול ה'אהלך' שיפלט מפיו. אך למרות המתח המצמית שמלווה אותו

תדיר בתקופת ההסתגלות לסביבתו האנושית החדשה, שכופה עליו לבוא עימה במגע, לא התאפק מלשאול ביום גשם סוחף את אחת מתוך צי מאכילות החתולים בסביבתו, למה היא ממלאת את כלי הפלסטיק החד פעמיים במים, גם כשהם ממוקמים על שפתה של שלולית ענק. היא הסתכלה עליו בבוז מתנשא וירקה לעברו את תשובתה: "תשתה אתה מים מזהמים!"

כמו חתולי הרחוב, גם הסטודנטים לאמנות לא הרוו את צימאונם בעשרות השנים האחרונות ממקורות מים מזהמים, שכן ייעודם הוא להיות אמנים מקצועיים ובריאים. בדיוק כמו מוריהם ופרשניהם ומורי מוריהם, אלה שעברו ועוד יעברו את המשכו של מסע החניכה אל עבר אותו חופש תרבותי נחשק. הם צחים וחתומים, בובות סמרטוטים שנתפרו ושוכפלו בדיוק מדעי, במידה מושלמת שמותאמת למילוי והכלת כמות התכנים, התיאוריות, הפרשנויות והפעולות שיכשירו אותם לפעול ולשווק את עצמם בשדה האמנות על מלוא היקפו ועל שלל מרכיביו. הסטודנטים הטריים מכוונים על ידי המנגנון לחזור על מה שנעשה ולשחזר במדויק או בשינויים מזערניים את כל מה שנוצר עד זמנם. זאת תוך ציטוט וניכוס ללא צורך בהכרת המקור, שימוש מסבי באירוניה ובקונטקסט בלוי רצינות תהומית חתרנית, או במן גיחי-גיחי שטותי, ביקורתי וקונספטואלי בעיקר, על חשבון גוויית המודרנה. עליהם לדעת קצת, אבל מכל דבר – להפוך לאנשי רנסאנס מיניאטוריים ו-וירטואוזים של סמול-טוק בלתי מאיים – להיות בעלי שליטה טכנית מינורית ורוח יצירתית מכאנית, להתפתח ליוצרים המסוגלים לעבוד בצורה סיסטמתית ולהיענות לדרישות הבולימיות של השוק ולתשוקה האנורקטית של האקדמיה, כל זאת ללא תלות בעונות השנה, בשמש, ברקיע, בנופים הפתוחים, באבא ואימא, ברגש ובאינטלקט. בקיצור, להיות אנשים סולדים העוסקים באופן אוטומטי בייצור והפקה של חפצים מתים והממתינים במתח ובצפייה דרוכה שהמערכת הפרשנית תעשה את המוטל עליה – תפיח באפם נשמת חיים ויהיו לנפש חיה.

אך לפני שנים לא רבות נעמדה המחלקה לאמנות בבצלאל על שתי רגליה האחוריות כשנפוצה השמועה בדבר האפשרות למינויה של שרה חניסקי

ז"ל, מבקרת ותאורטיקנית, לראשות המחלקה. ההצעה ירדה עוד בטרם עלתה. האמנים, בעוד לשונם תחובה עמוק בעכוזה של התיאוריה, עשו שרירים, מכחישים את תלותם המלאה בה, ניסו להפגין עצמאות, ניסו לסמן קו הפרדה בין הפרשנות לפעולה – לשמר את המערכת הפרשנית כמשרת, צנוע, נחבא אל הכלים מסור ונאמן, המדובב עבורם את האובייקטים בלחיצת כפתור. המינוי נבלם אך הצלחתם הייתה קיצרת טווח. חלפו רק שנים ספורות וד"ר רפאל זגורי-אורלי, "פילוסוף", מונה לראש התוכנית לתואר השני בבצלאל ואיש לא ציין. רפאל הודה ביושר שדיעותיו והבנתו באמנות עכשווית אינן רבות, אך הוא ילמד וישלים... ראש המחלקה היוצא שאותו החליף ד"ר ז. אורלי, פרופ' נחום טבת, הגיב כמצופה: "אני חושב שזה מינוי מצוין." ד"ר ז. אורלי התפטר לאחר שניסו להוריד מהתוכנית מספר זניה של שעות עיוניות. הסטודנטים גיבו אותו ועטפו אותו במה שהם מומחים בו: באהבה. ואפילו ארגנו "מרד". לא פחות מכנס חירום (!!) על מצב האמנות (!!!), בגן החשמל בתל אביב, ביום שישי חורפי שלמזלם היה שטוף שמש. מאז אותה קייטנת צהריים ירד השקט על הארץ. את מקומו של ד"ר ז. אורלי תפס ניקולא טרוי – רכש שרמנטי מהחוץ – עורך, כותב ואוצר איטלקי. הוא הועדף על פני שורה של מרצים – אמנים פעילים, מתוך התוכנית. הצהרותיו עם היכנסו לתפקיד היו העתקי שמש להצהרותיהם של זגורי וטבת – קלישאות ברוח השיח האקדמי... רב תחומיות, האמן חייב להיות פתוח, דברים שמעבר לטכניקה, היחס בין התיאוריה לפרקטיקה ורשימת הכישורים שהאמן העכשווי זקוק להם... בלה בלה בלה, אבל הפעם בשיק איטלקי. לפני למעלה משנה מונה לעמוד בראש המחלקה לצילום בבצלאל ד"ר דור גז. גז הוא חוקר צילום וארכיונים במסגרת אוניברסיטת תל אביב וגם אמן פעיל. לזכותו יאמר שעבודותיו אכן נראות כעבודות אקדמיות אותנטיות. בשנת 2008 הוקמה אקדמיה חדשה לאמנות ברמת-גן. שמה תאם את רוח הזמן החכם: 'שנקר', המחלקה לאמנות רב-תחומית. עמד בראשה, הוגה הרעיון ד"ר מיכה לוין, היסטוריון אמנות ואדריכלות מודרנית ובת-זמננו. לוין דאג לציין שהתוכנית תשים כמובן דגש מיוחד על לימודי תיאוריה. המינוי המהדהד מכולם היה מינויה בשנת 2012 של סוציולוגית לנשיאת בצלאל – פרופ' אווה אילוז, והיא מצידה מינתה כסגניתה את ד"ר טל בן צבי – חוקרת תרבות ואוצרת. אפשר להבין את העומד בבסיסם של כל המינויים הללו

והאמונה שזה הדבר הנכון שיש לעשותו; הרי בעשורים האחרונים הקיפו עצמן כל המוסדות לאמנות ועיצוב באמביינט סוציולוגי, עד שנראה ונשמע לעיתים שהאקדמיות לאמנות הן שלוחות עממיות של החוגים לפילוסופיה, סוציולוגיה ואנתרופולוגיה ושל התכניות הבינתחומיות ללימודי תרבות. זר לו נחשף למערכת הלימודים, או לרוע מזלו, נקלע לשיעורים, או לפאנל ביקורות במחלקות לאמנות, היה מצוא עצמו בטרופ הזייתי-דיוויד לינצ'י, מוקף בעשרות סלבריטיז'קים ננסיים.

מסע ההזיה נמשך. אמנים הפכו פרופסורים ודוקטורים מרחפים בשמי הסדנאות, ה"שכל הפורמאלי" השתלט על הרוח – על מלאכת הכפיים. הצבת פרשנים בראש לימודי האמנות המעשיים איננה אקט ספוראדי, זוהי תופעה שתלך ותצבור עוד ועוד תנופה, זהו הכיוון. זאת האופציה היחידה להסתרתה של ההיסטוריה, לשימורה ותחזוקתה של מראית עין לקיומה של מטרה, של תנועה כלשהי לעבר יעד נחשק. גם אם בדרך נעשים מידי פעם ניסיונות עדינים לתיקון, היינו, הצבתם של אנשים "נכונים" במקום הנכון, הם אינם משנים דבר, הם אינם אלא מייק-אפ גס. המערכת עצמה עובדת על אוטומט אקדמי פרשני והאמן, אם אכן עומד בראשה אחד כזה, הוא עושה דברה של האקדמיה על שלל ערוציה ותביעותיה – משתף פעולה כנוע, עבד צייתן אך שמח מאד בחלקו. בשטח עצמו – סוף שנות ה-70, תחילת שנות ה-80; זהו הרגע בו נסדקה לחלוטין התכלית – החל תהליך ניוון השרירים האמנותי ובעטיו, מתוך אילוץ, הומצא סגנון ההליכה קדימה עם הראש מופנה לאחור. זאת גם הפעם האחרונה בו נוצר חומר איכות נוסטלגי עבור העתיד – זהו ודי. הדיבור הפנימי הטרחני והקינה ה"ביקורתית" הפכו חומר גלם לגיטימי וממשי בגוף העבודות וקצב ייצור האובייקטים הואץ. באין משמעות ישלוט הפרשן. צבא הפרשנים הפך להמון עצום ורב והאמן/אובייקט הנבוכ מדדה לצידו בעיניים מושפלות ומחכה לניגוב חוטמו, לליטוף ולמילה טובה מאימא. תופעות בנוסח ה-YBAs בתחילת שנות ה-90 תהיינה לא יותר מהבהובים קוסמטיים לרגע, שבמהרה יצטרפו חזרה אל תוך השורה ואף יוסיפו חומרי בערה משובחים למדורה במטרה להשביע את רעבונו של השוק. תנועת הלוחות הטקטוניים של הפרשנות תלך ותגביה את הרי החפצים המיותרים. בתמיכתם ועידודם של הסוכנים המתווכים: עבודות אקדמיות דלוחות, מגזינים כרומטיים,

אתרי אמנות, מבקרים, דפי הסבר, מערכות אור קוליות משוכללות או הדרכה אנושית חלטוריסטית; ואנו נמשיך לרפרף, למצמץ ולחלוף בקצב פנאי לאה, על פני חפצים והקרנות וידאו בחללים חשוכים ולסמן "ראינו שמענו קראנו". כגושי בשר מחוקי תודעה, נמשיך להעמיד פני חכמים. נצא אל האור ונמצא את עצמנו אל מול אין סוף סגנונות, גרסאות ושברי גרסאות כעורות של פסולת חסרת נשמה שמשועת יחד עמנו להנשמה – לחמצן הדיכוב. קריאתה של שרה חניסקי (זאת שמועמדותה לראשות המחלקה לאמנות נדחתה עוד בטרם הוגשה) להיפוך הסדר ההיררכי של הדיון בשדה האמנות והצבת השיח הפרשני בחזית השדה, התקבלה דה פקטו.

רבות נכתב על "המצב". הסיבות רבות, הדברים ידועים, המצב חשוף ומונח לפנינו. כגודל האבסורד, כך גודלו של ההמון הנוהה עיוור, כיסאות מתקפלים בידי, משרך רגליו במצעד ההבלים אחר האוצרות והמפרשנים למיניהם ואיש לא מסיק מסקנה. האמנות בקיפאון עמוק, משוחחת על ועם עצמה, מרחיבה, בודקת ופורצת גבולות ותודרת לשטחים לא לה. מוסדות ההוראה משחררים שנה אחר שנה, מחזורים שלמים מאותו דגם של אמנות ואמנים, דגם סוציו-מכני-פוסט-מינימליסטי-קונספטואלי. צללי רוח נטולי דם, נעים על סרט שנע לשום מקום ולא מעיזים להוציא דבר אל העולם ללא לזוי צמוד של שומרי ראש רטוריים. המעט שמוסדות אלה יכולים להבטיח ואף לקיים, הוא מתן תואר ראשון (B.A), או תואר שני (M.F.A), או תעודת הוראה ולימודי טיפול באמנויות. באין רוח, זהו ייעודם האמיתי ויעדם של רוב הסטודנטים הנרשמים ללימודי אמנות. לימודי אמנות הם מפעלים לייצור תלבושת אחידה, תלבושת שעשויה מחומרים עמידים ועשויה לשמש את הבוגר גם אם יהפוך למלך. הם מייצרים פרופיל מוסדי, אמנותי וסטודנטיאלי אוניברסאלי אחיד. כל התוצרים וכל המוסדות זהים. אם נחליף את תערוכות הגמר בין 'שנקר' בוו של 'בצלאל' לדוגמא, איש לא יבחין בהבדל. אם נשיב תערוכות עבר אל ההווה, הן תקבלנה תשואות עכשוויות, אם נחליף בניהם את צוותי המורים והסטודנטים, לא ישתנו אופיו ותוצריו של המקום וגם אם נחליף את הצהרת הכוונות של ראשי המחלקות בידיעונים, גם אז אף לא אחד יערער על כך. הרי כל המורים ושני ראשי המחלקות עוצבו באותם מוסדות וכולם אוחזים באותה שיטה

פדגוגית ושניהם אפילו מסכימים שצריך יותר לשוחח עם הסטודנט ופחות לבקר אותו, שמא תצטלק נפשו העדינה. הישענות על השוני במיקום הגיאוגרפי (ירושלים מול גוש דן), בהקשר של "מקום", תשחרר פרצי צחוק עסיסי מכל השומע. פס הייצור של ה'חומר האפור' הוא גלובלי ואורחים מן החוץ נשמעים כאילו סיימו את הפקולטה לאמנויות – 'המדרשה', או את בית הספר לחברה, תרבות ואמנות, מכללת ספיר וכו' – ממש במחזור האחרון. השפעתם של הנוהל, אופייה ותכניה של האקדמיה על פעולת האמנות ובעיקר הפרת מאזן הכוחות בין הפרשנות לאובייקט; הפכו את לימודי האמנות לקרובים מאד מכל הבחינות לכל מסלול לימודים אקדמי אחר, ומושכים אליהם סטודנטים בעל פרופיל דומה. הסטודנט לאמנות והסטודנט למחשבים, לסוציולוגיה, לטיפול באמנויות, למדעי המדינה וזה שלומד תקשורת, מנהל-עסקים ושיווק, משדרים פחות או יותר את אותה תכליתיות, את אותו מגוון של פעילות שכלית-רוחנית, וטונוס דומה של תשוקה ודחיפות; כולם מכילים מינון צנוע של רעב וסקרנות אינטלקטואלית וכולם בעלי יכולת היטמעות וירטואוזית בכל סביבה. דבר שמקשה מאד לגלות בקרבם שחקני שחמט חריפי מוח, קית ריצ'ארדים, או פיט מודריאניס.

זהו המצב – ללא תקומה וללא תקווה.

אנשים מקסימים, רכיכות הלומות 'חופש יצירתי', תוצר של שטיפת מוח בידי מערכת אשר כופה עליהם לכונן גם את הביצה וגם את התרנגולת כחומר גלם פרשני, בתקווה שישוב אליהם כאמנות. אנשים צעירים שכל ייעודם מתמצה בלייצר אילוסטרציות בהזמנה עבור הלהג האקדמי ולמען תקוות המצלצלים בשוק החופשי. אסקופות נדרסות תחת רגלי הקפיטליזם הדרו-ראשי שפגיעתו כפולה וקשה, הן בתודעה והן בכיס.

לא בימי עיון
לא בתהליך
רק בעוז ובהרס

יותר מכל הוא אהב את הטיולים סביב השכונה עם כלב הפודל הלבן שלו. לפחות פעם ביום הוא נהג לעצור בגינה הקטנה, 'גן הגת', לשבת על

הספסל, מתחת לעץ הפיקוס, רחוק עד כמה שאפשר משאר האנשים ולצפות בהורים צעירים ובילדיהם. בעודו מתבונן בילדים החמודים, הוא חשב על כך שחלקם יהיו בוודאי אמנים מצליחים וחלקם יהיו פסיכופטים.